

Vybrané reflexe dobového tisku v Karlových Varech na přelomu tisíciletí

Při práci na připravovaném Kalendáriu Karlových Varů jsem si zaznamenal několik postřehů a jako vedlejší produkt jsem je použil pro jubilejní XX. Historický seminář Karla Nejdla. Jelikož jsem zpracovával nejnovější dějiny města, čerpal jsem údaje z místního tisku, ať se již jednalo o Stráž míru, Karlovarské noviny, pozdější Karlovarský deník, Mladou frontu DNES či Karlovarský týdeník nebo další periodika. Pročítáním místních porevolučních novin se mi vyjevovaly odlesky dávno uložené v hloubi paměti, obrazy, které jsem vnímal jako gymnazista a později vysokoškolák. Již tehdy jsem si uvědomoval moc médií, jejich manipulovatelnost a vliv na veřejné mínění. Rozčiloval jsem se v tehdejší studentském časopise nad interpretacemi událostí, týkajících se většinou demonstrací proti nacismu či za práva zvířat, které čeští novináři podávali často v jiném světle, než jak jsem je nazíral já a mí přátelé. Podívoval jsem se tehdy nejen jejich pohrdavým odsudkům mladých idealistů, ale víc mě zarážela neobjektivita, neinformovanost, nezáměr a plytkost zpravodajců. Pravda, nepohyboval jsem se v Karlových Varech pravidelně a místním děním jsem příliš nežil. Nadto i vnímání společenských jevů se proměňuje a mnoho novinářů již dnes tyto fenomény reflektuje. Obecně však lze říci, že selhávání českých médií v devadesátých letech se týkalo i regionálních, tudíž i karlovarských. Zvláště v souvislosti s Karlovarskem, kde humanitně vzdělaných lidí bývá jako šafránu, se tato problematika ukazovala zjevnou. Nedostatečné vzdělání a nepřilíš bohatý všeobecný přehled některých žurnalistů, o slovní zásobě a stylistických schopnostech ani nemluvě, zapříčiňují stále tristní stav novinářského řemesla, především v regionech.

Abych však byl spravedlivý, je nutné pohlédnout zpět do šedi normalizační minulosti. V socialismu média především plnila funkci propagandistickou a agitační, až v druhém sledu účel informační. Transformace ve svobodná média se odehrávala ve znamení snahy informovat objektivně, což by mělo být samozřejmým úkolem tisku a televize, rozhlasu a v současnosti i internetových serverů. Problémem se stával nedostatek kvalitních a vzdělaných novinářů – ti spjatí s komunistickým režimem nebyli vždy schopni překročit zažitou praxi a společně s mladšími postrádali zkušenosti, jak naložit se svobodou v mediální praxi. V důsledku toho pak nastaly jevy, které charakterizovaly nejen stav společnosti, jako spíš vyrovnávání se jednotlivých tiskovin i novinářů s minulostí a současností. Zejména se jednalo o směřování a smysl médií v nastupujícím demokratickém zřízení. Oficiální stanoviska se běžně prezentovala jako objektivní, jak bylo po léta zvykem. Obě strany tak nekriticky informace vytvářely a sdílely jako objektivní. Svou roli zde sehrála a stále hraje většinová společnost, jež chce být hlavně bavena, touží se informacemi oblažovat a ne jakkoli znepokojovat či snad nedej bůh o nich přemýšlet. Působit na redakce začínaly i vlastnické vztahy nebo také starost o holou existenci v tržním prostředí. Vidina nedostatku financí či bankrotu nepřispívala k vyšší objektivitě podávaných informací, stejně jako absence univerzitně vzdělaných novinářů, což bylo a stále je typické právě pro regionální média. V médiích se také začínal objevovat specifický faktor ovlivňující profil a metody podávání informací v jednotlivých redakcích – nejen obsahově, ale i formálně – manager. V čem také spatřuji velký nedostatek nejen mnoha novinářů, ale i jiných veřejně činných osob, je používání češtiny, která se často stává pouhou onucí sloužící textům či zprávám nevalného obsahu. Týká se to jednak užívání různých neologismů, zejména takzvaných čenglismů (kupříkladu menedžování, imidž, on-line, je to o tom etc), nevhodných germanismů (přijde mi to – es kommt mir) nebo jiných jazykových –ismů, jednak slov nazývaných floskulami (což jsou ustálené, často květnaté a vždy vyprázdněné výrazy – třeba zajímavý, vychytaný, pohodový), nelogických spojení (nadpoloviční většina, celá řada – je vždy bez výjimky uzavřená, celá?) nebo slovních výrazů a spojení vyloženě hrůzných – odstrašujícím příkladem budiž rozklíčování. Jazykový úzus dnešních redakcí bývá leckdy tak tristní, že Peroutka sám by byl se svým vytříbeným jazykem z většiny dnešních novin vyhozen. Čeština se zjednodušuje pod vlivem rychlosti dnešní doby,

charakterizované sms, mobily, internetem, obecně zkratkovité komunikace. Namísto toho, aby novináři (ale třeba i učitelé) šli příkladem ve správném užívání českého jazyka, naopak se přizpůsobují trendům a módním výstřelkům tak, aby náhodou nepřišli o čtenáře (diváky, studenty), kteří jsou líní přemýšlet i nad trochu složitějším souvětím. Přizpůsobování se průměrné většině navíc vedlo k vulgarizaci médií a hlavně k ovlivňování obecného vkusu - diktát schovávající se za tužby čtenářů, kteří něco chtějí a periodika nebo televize jim to nabízí. Ve skutečnosti je tomu naopak, média vytváří umělé trendy, styly, vkus, dokonce podle jakýchsi subjektivních měřítek určují, co je „in“ a co již vyšlo z „módy“.

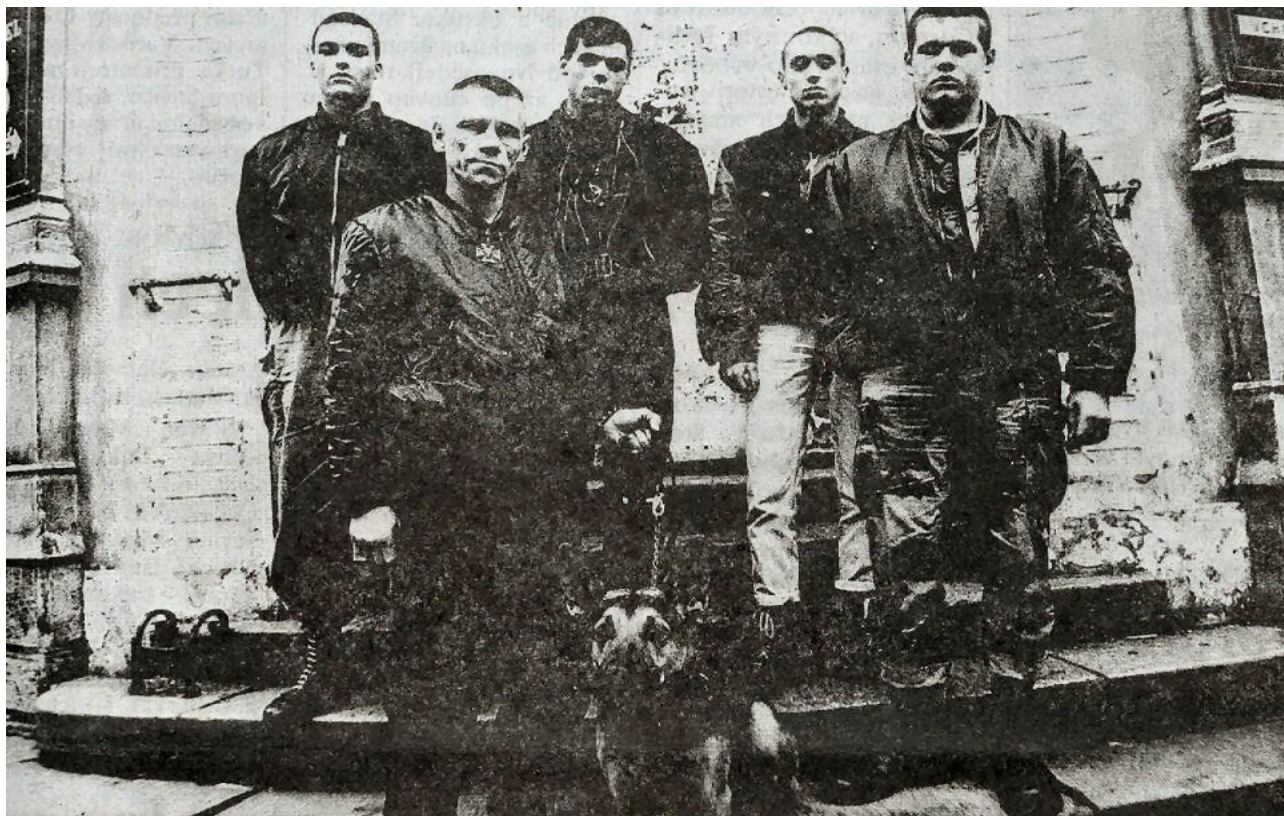
Výše zmíněné myšlenky ve mně evokovalo právě studium karlovarských novinových textů z devadesátých let a první dekády 21. století. Tentokrát pominu prohrěšky čistě jazykové a stylistické, které se v novinových textech objevují neustále, a budu se věnovat nikoli formě, ale obsahu témat, jež dle mého názoru reflektují dobové mínění vyjádřené místním tiskem. Vybral jsem si dvě témata, která spolu úzce souvisí, na nichž chci demonstrovat vliv médií na veřejnost. První z nich představují Romové, význačné české specifikum, které nebylo koncepčně řešeno do dnešních dnů. Pozastavme se však u termínu „Rom“, jenž často Češi zaměňují za hanlivější výraz Cikán. Etymologie slova Cikán je zajímavá svými kořeny a hypotézami vzniku - ve Slovníku spisovného jazyka českého jazyka se vysvětluje jako synonymum pro tuláka, dobrodruha, lháře, podvodníka, zloděje a podobně. Také u jiných jazyků spatřujeme stejný kořen slova - Cikáni (česky), Cygaňe (rusky), Zigeuner (německy), Zingari (italsky) nebo Tsiganes (francouzsky). Původně je na sklonku osmého století označovali v Byzantské říši, kam přicházely romské kmeny, termínem „Atsinganoi“. Výklad tohoto slova není jasný. Vysvětlení se nabízí různá - cosi jako nedotknutelní, tedy lidé, kteří nechťejí, aby se jich ostatní dotýkali, nechťející býti dotýkáni, anebo bývá tento termín vysvětlován spojováním s byzantskou heretickou sektou Athinganoi. Původ tohoto slova je dodnes předmětem spekulací, ale byzantologie tento název interpretuje zvykem oddělovat se od jiných skupin obyvatelstva. Právě tak je možný i opak, že totiž z jejich jména se odvozuje charakterizace.

V českých zemích byli místní Romové téměř vyhlazeni při holocaustu a po válce se zde usazovaly jejich východní větve. Komunistický režim se je snažil asimilovat. „Autority bývalého komunistického bloku proklamovaly národnostní politiku zaručující všem národnostem stejná práva. Romové však podle tehdejších hledisek nesplňovali „povinné znaky“ národa podle stalinské definice: národ je historicky vzniklé společenství lidí, jehož znaky jsou společné území a jeho trvalost v čase, společná řeč, kultura a hospodářský život. V Československu byli Romové z možnosti mít národnostní práva vyloučeni. Dostali nálepkou „sociální skupiny s odumírajícím etnicitou“ a oficiální název „občan cikánského původu“ naznačoval, že jsou určeni k programové asimilaci. Název Rom bylo zakázáno používat jakožto symbol etnoemancipačního procesu.“¹ V českém tisku se termín „Cikán“ běžně vyskytoval i po listopadu 1989. Ve Stráži míru a Karlovarských novinách se s ním setkáváme poměrně často, výlučně v souvislosti s trestnou činností, až téměř do poloviny devadesátých let, kdy se již nahrazovalo korektnějším i přesnějším Romem². Husí kůže však naskakuje po přečtení xenofobního příspěvku, v kterém autorka píše: „...Co jim (Romům) zůstalo, je archaické myšlení, mentalita. Vývoj jejich jednání v poslední době ukazuje, že jediné, co tady dokáží, je shlukovat se do tlup a pořádat bitky, což mi silně připomíná pravěk. Takové menší válečné přípravy, kdy jim nejde o spravedlnost, ale vítězství nad *bílými*... Rom není nikde doma. Žádné vězení nepomůže k tomu, aby Rom začal uvažovat jako jiní...“ V článku pak autorka navrhuje zřízení romského státu, o který by oni sami měli požádat. Nedoporučuje jejich pravlast, Indii, protože by to mohlo „skončit věčnými válkami“. „Ale kdyby

1 In: Projekt Varianty, Člověk v tísní, společnost při ČT, o.p.s., 2002

2 Namátkou: květen 1992 Cikán znásilňoval, únor 1993 Cikán zneužíval čtrnáctiletou, leden téhož roku kradli Cikáni v nemocnici; na přelomu let 1993 - 1994 však dochází ke změně a výraz Rom se začíná v Karlovarských novinách etablovat (In: Karlovarské noviny 1992 - 1994)

požádali společenství národů, z tohoto rozhodnutí by jim mohlo být přiděleno území, které by mohli prohlásit za své, včetně vytýčení hranic...“³ Cesta ke korektnosti byla ještě dlouhá, ale jisté škody, především kvůli latentnímu rasismu, zakořeněném v části českých obyvatel, tyhle údaje napáchaly, zvláště uvědomíme-li si skutečnost, že čtenáři ne vždy četli kriticky a s texty a pojmenováním Romů se ztotožňovali, vyčítajíc jim zejména kriminalitu a zneužívání sociálních dávek.

Neonacistická hudební skupina Hlas krve před Národním domem v Karlových Varech

Druhé téma, které jsem vybral, se týká prostoru, který média věnovala skinheadům a pozvolnému nárůstu neonacismu, skrytému pod různými vlasteneckými, obskurně husitskými či rasistickými spolky. Publicita, které se v devadesátých letech dostávalo skinheadským skupinám a akcím, se zdá při zpětném pohledu nevídaná - dokládají to fotografie bodrých krátce sestřižených chlapců v bombrech, na ramenou s basebalovými holemi, v hovoru s přátelsky naladěnými policisty, žoviální kreslené vtipy, rozhovory s jejich představiteli, prezentace jejich názorů nebo fotografie a rozhovor s nechvalně proslulou neonacistickou skupinou Hlas krve na schodech Národního domu. Vše to vlastně rozhýbala skupina Orlík, které se počátkem devadesátých let nebývale komerčně dařilo, také s přispěním médií (MFD, ROCK & POP, deníky aj.), která Landu a jeho skupinu patřičně adorovala a pomáhala šířit jejich xenofobní a kryptorasistické texty, jež mají dodnes řadu příznivců. Landa ostatně v médiích zdomácněl, minimálně jeden rozhovor poskytl také deníku. Posledním záchvěvem podobné propagace pak byl rozhovor s předsedou Dělnické strany Vandasem před pěti lety. V souhrnu lze říci, že česká média, alespoň svým působením v devadesátých letech, nečinila příliš proti plíživému šíření rasismu, naopak, svou tolerancí a poskytováním prostoru výše zmíněným jevům se podílela na tom, že nebyl hned zpočátku odmítnut, což část veřejnosti přijímá a stále se k rasismu staví spíše vstřícně, viz příklady z nedávné doby, třeba pochody neonacistů romskými ghety v Janově, Prostějově, Novém Bydžově a jinde, kde obyvatelé neonacisty dokonce vítali.

3 In: Karlovarské noviny, 17. 4. 1991

Nástup svobody a demokracie znamenal pro média i veřejnost možnost, jak nakládat s informacemi, jak je vytvářet a jak je interpretovat. V podstatě můžeme hovořit o určité filtraci sdělení, která je vždy při vykládání si informací nutná – v době nadvlády komunistů se předkládané zprávy musely filtrovat a srovnávat se zpravodajstvím ze Západu, v době dnešní, kdy se ocitáme v informačním přetlaku, smrští sdělovaných údajů, je nutné informace třídít s nemenší trpělivostí a pílí, neboť ty kvalitní a blížící se objektivitě a pravdě jsou ukryty pod nánosem informačního balastu, komerčního bulváru a účelně zavádějících polopravd. Pro novináře a osoby veřejně činné by oproti tomu mělo platit, že slovo je moc, tvořivá i destruktivní síla, a proto je třeba ho používat uvážlivě, s rozmyslem a především se zodpovědností.

Jan Nedvěd

Prameny:

<http://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/pgps/ikvz/podkapitoly/b02romove/17.pdf>

(Projekt Varianty, Člověk v tísní, společnost při ČT, o.p.s., 2002)

Karlovarské noviny

Karlovarský deník

Just, V.: Slovník flokulí. Praha 2003

Machek, V.: Etymologický slovník jazyka českého. Praha 2010

Mladá fronta DNES